

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

O projektu

Hračkářský průmysl byl a je jednou z oblastí, v níž se historický vývoj Čech a Sasko spojuje. Výroba hraček i obchod s nimi dokonce představují pro obě strany Krušných hor jedno z typických odvětví. Přesto však, zejména pod vlivem II. světové války, upadlo v zapomnění a dosud nebylo důkladně probádáno. Tvůrci projektu proto vedli rozhovory s pamětníky, hledali předměty a další doklady, z nichž sestavili mozaiku části krušnohorských dějin v Čechách i Sasku. Výsledky badatelského úsilí jsou zaznamenány a prezentovány formou filmu, publikace a této výstavy.

Nositeli projektu s podporou EU jsou Oblastní muzeuma galerie v Mostě a spolek Förderverein des Museums Olbernhau e.V.

Děkujeme všem, kteří nás na této dlouhé cestě podpořili. Přejeme si, aby se krušnohorské hračky díky tomuto projektu staly jakýmsi „vyslancem“ obou zemí a jako stroj času přivedly co nejvíce lidí k zájmu o objevování naší společné historie.

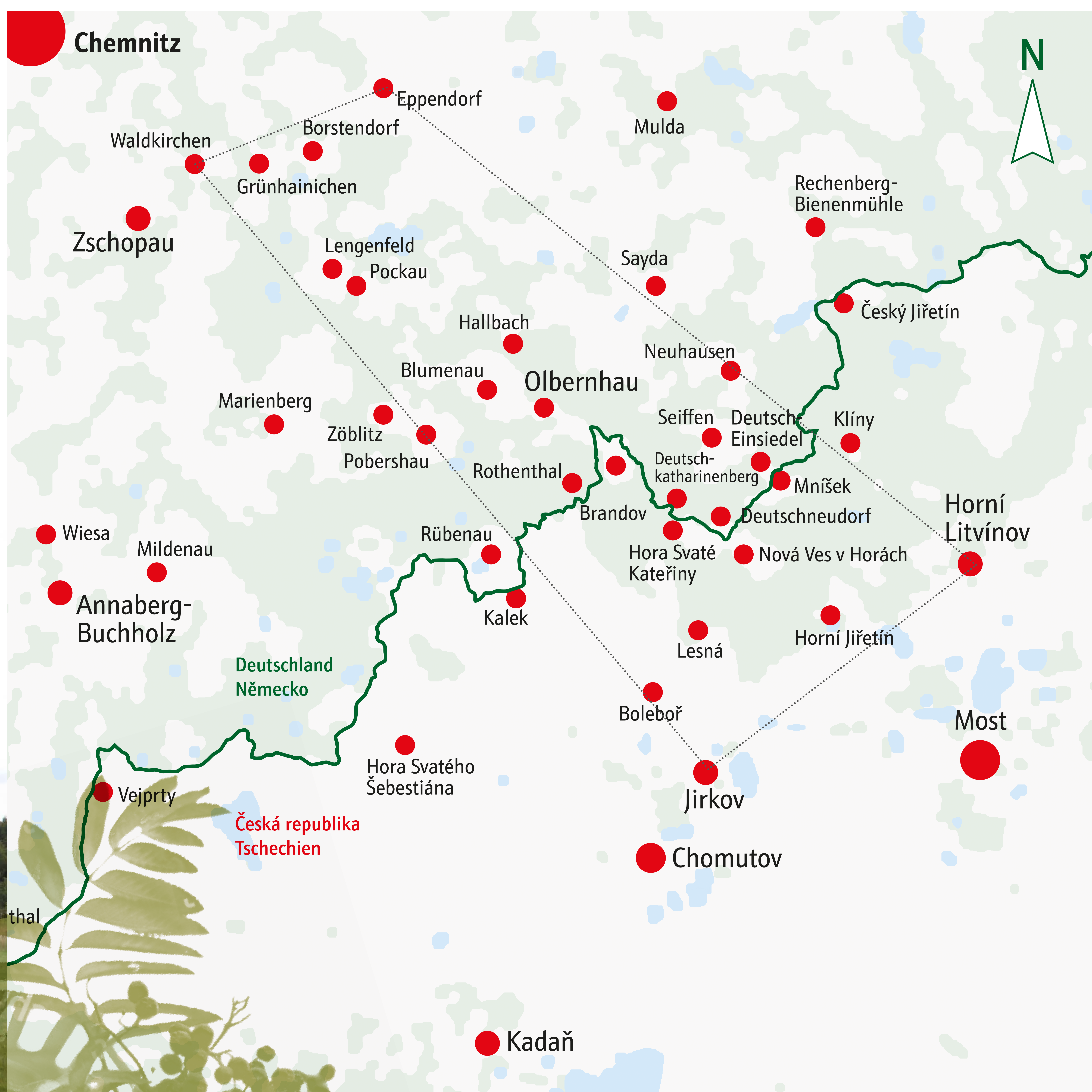
Das Projekt

Die Spielzeugindustrie war und ist ein Bindeglied zwischen Sachsen und Böhmen. Auf beiden Seiten der Grenze waren die Herstellung von Spielzeug und der Handel damit für das Erzgebirge prägend. Vieles ist, vor allem unter dem Einfluss des Zweiten Weltkriegs, jedoch in Vergessenheit geraten und wurde noch nie erforscht. Gemeinsam haben die am Projekt Beteiligten Zeitzeugen befragt, Objekte und Nachweise gesucht, Puzzleteile der Geschichte in Böhmen und in Sachsen zusammengefügt. Die Ergebnisse werden in einem Film, einer Publikation und in dieser Ausstellung präsentiert und festgehalten.

Das Regional- und Kunstmuseum in Most und der Förderverein des Museums Olbernhau e. V. haben dieses Projekt mit Unterstützung der EU realisiert.

Wir danken allen, die uns auf diesem langen Weg unterstützt haben. Es bleibt zu wünschen, dass mit diesem Projekt das erzgebirgische Spielzeug als Botschafter beider Länder fungiert und als Zeitmaschine zur Entdeckung unserer gemeinsamen Geschichte viele Menschen aller Generationen anspricht.

Katharina Scheithauer

Spolupráce / Eine Kooperation von

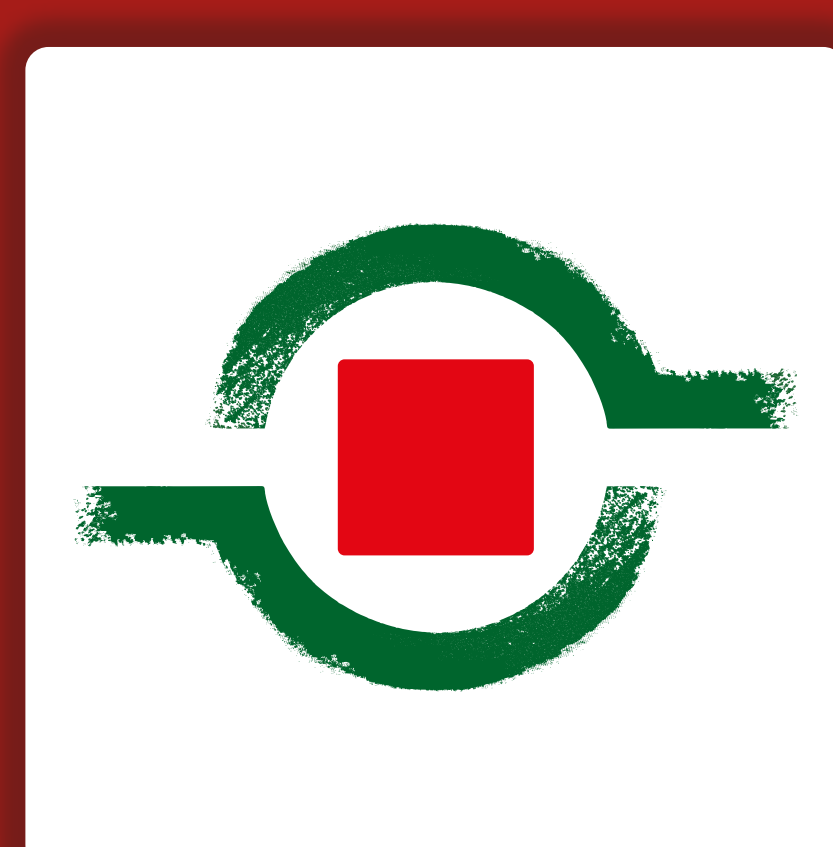
Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg V A / 2014 – 2020

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Hračky a Krušnohoří

Hračky. Slouží dětem na celé zeměkouli jako prostředek k objevování světa.

Hračky. Vykouzlí úsměv i na tváři dospělých.

Hračky. Po staletí se s nimi obchodovalo přes hranice. Hračky z Krušných hor jsou legendární. Starožitné kousky inspiroují sběratele, zatímco výrobky moderního průmyslového designu jsou předmětem nových objevů. Poslední pamětníci téměř zaniklé průmyslové kultury vypráví o svých výrobcích, které z obou stran Krušných hor směřovaly doslova do celého světa.

Krušné hory. S hřebeny hor a hraničními potoky mezi Čechami a Saskem jsou domovem produktů, které berou za srdce. Jsou však i hranicí, na níž se vždy setkávaly dvě země a dva jazyky. Proto se přes Krušné hory a jejich obyvatele mnohokrát převalil tvrdý politický a ekonomický vývoj. Sousedící země se vydaly každá jinou cestou a spolu s tím se měnil i život výrobců hraček. Jejich příběhy chceme nyní vyprávět.

Das Spielzeug und das Erzgebirge

Spielzeug. Es ist das Werkzeug der Kinder auf der ganzen Welt, mit dem sie die Welt entdecken.

Spielzeug. Es zaubert auch noch Erwachsenen ein Lächeln ins Gesicht.

Spielzeug. Über Jahrhunderte wurde damit Handel getrieben über Ländergrenzen hinweg. Spielzeug aus dem Erzgebirge ist legendär. Antike Stücke begeistern Sammler, Produkte modernen Industriedesigns werden gerade wiederentdeckt, letzte Zeugen einer fast untergegangenen Industriekultur erzählen von ihren Erzeugnissen, die aus dem Erzgebirge buchstäblich in die ganze Welt gingen.

Das Erzgebirge. Mit seinen Bergrücken und Grenzbächen zwischen Sachsen und Böhmen ist Heimat von Produkten, die Herzen erobert haben. Hier stießen jedoch auch zwei Länder und zwei Sprachen aufeinander. Im Laufe der Geschichte rollten immer neue politische und wirtschaftliche Entwicklungen über das Gebirge und seine Bewohner hinweg. Unterschiedliche Wege wurden in beiden Ländern eingeschlagen und somit änderte sich auch das Leben der Spielzeugmacher. Deren Geschichten wollen wir erzählen.

Katharina Scheithauer

Spolupráce / Eine Kooperation von

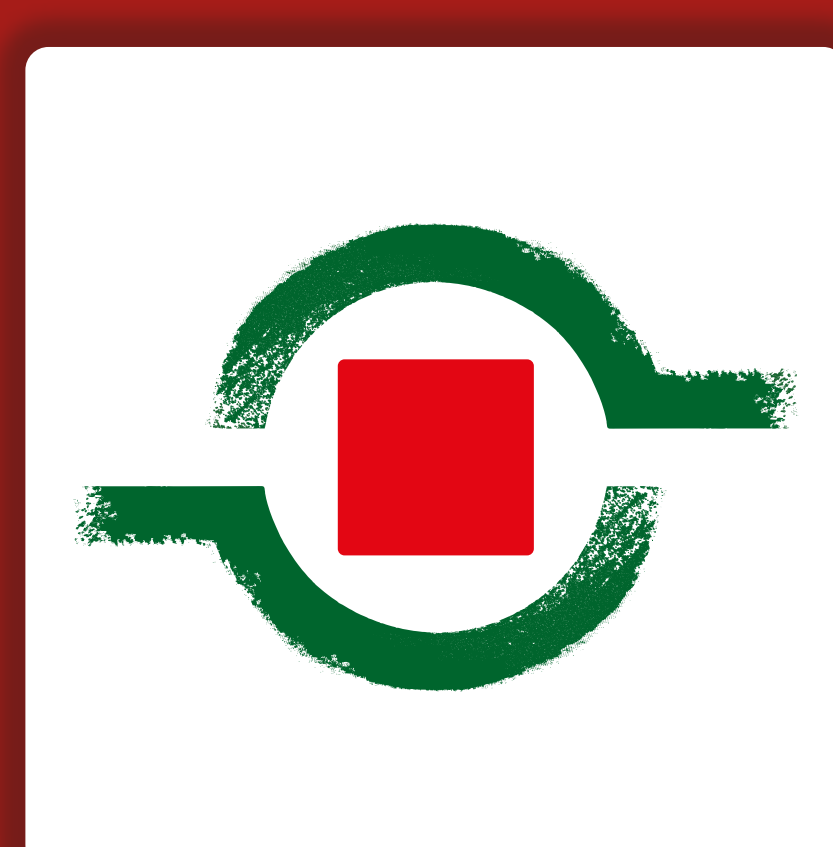
Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg V A / 2014 – 2020

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Dvě cesty

Jedním z důsledků druhé světové války byl nucený odsun německých obyvatel z české strany Krušných Hor do Německa a uzavření státní hranice mezi oběma státy, čímž se zpřetrhaly historické vazby. Na saské straně vývoj pokračoval v návaznosti na předchozí tradice. Na české straně byly po válce některé vsi zbourány a výroba hraček byla centralizována. Do první poloviny 60. let přežily jen tři provozovny.

Na československé straně (ČSSR) reprezentovala výrobu krušnohorských hraček firma DEHOR a na saské straně (NDR) především firma VERO. V 60. letech oba podniky spolupracovaly – například v podobě výměnných pobytů pro děti zaměstnanců v podnikových zařízeních. Avšak výrobní sortiment se začal výrazně odlišovat. Zatímco na české straně opakoval předválečné vzory bez větších změn, na straně saské se hračkářská výroba rozvíjela po stránce technologie i designu.

Michal Soukup

Zwei Wege

Eine der Folgen des Zweiten Weltkriegs war die Vertreibung der deutschen Bevölkerung von der tschechischen Seite des Erzgebirges und die Schließung der Staatsgrenze zwischen beiden Ländern, womit auch die historischen Beziehungen unterbrochen wurden. Während auf der sächsischen Seite die Entwicklung der Spielwaren fortgesetzt wurde, wurden auf der tschechischen Seite in den Nachkriegsjahren einige Orte zerstört und die Spielzeugproduktion zentralisiert. Bis zum Anfang der 1960er Jahre überlebten nur noch drei Produktionsstätten.

Auf der tschechoslowakischen Seite (ČSSR) repräsentierte die erzgebirgische Spielzeugproduktion das Kombinat DEHOR und auf der sächsischen Seite (DDR) vor allem das Kombinat VERO. In den 1960er Jahren kooperierten die beiden Unternehmen – die betrieblichen Ferieneinrichtungen wurden auch für die Kinder gegenseitig genutzt. Die Produktpalette begann sich jedoch erheblich zu unterscheiden. Auf der tschechischen Seite wurden mehr oder weniger die Vorkriegsmuster ohne viel Innovation weiter produziert, während auf der sächsischen Seite auch Spielzeug in modernem Design entwickelt wurde.

Spolupráce / Eine Kooperation von

Evropská unie, Evropský fond pro regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg V A / 2014 – 2020

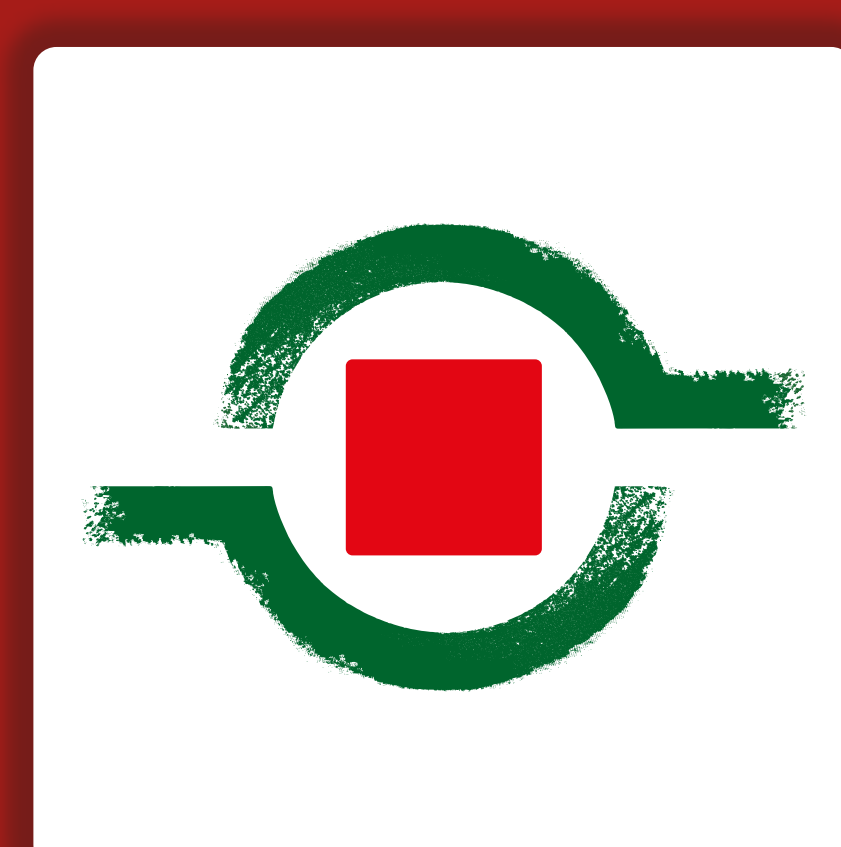

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

MUSEUM
OLBERNHAU

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Soustružníci dřeva, výrobci hraček a nákladníci v Krušných horách před rokem 1945

Soustruh na dřevo do Seiffenu přivezli zřejmě čeští exulanti během třicetileté války. V dobách, kdy těžba nebyla dostatečně úspěšná, přibývalo soustružníků dřeva, kteří si soustružením vydělávali na živobytí. Speciální typ soustružení - soustružení dřevěných prstenců - vyvinul pravděpodobně soustružník skleněných forem v Seiffenu. Soustružily se tu speciální dřevěné prstence s různými profily. Ty se „krájely“ jako dort - jednotlivé plátky, kterých bylo asi 60, představovaly podle použitého profilu konkrétní zvíře nebo jiný tvar. Nikdo na světě nedokázal vyrábět tak efektivně. Další technikou používanou především v Čechách bylo levotočivé soustružení. Na soustruhu se zrcadlově obrácenou konstrukcí bylo možné soustružit především malé a dlouhé díly z větví. V Krušných horách se vyráběly dřevěné hračky všeho druhu, které nákladníci odebírali od výrobců a rozesílali je do celého světa. Odborné hračkářské školy na obou stranách hranice podporovaly kvalitu, napojení na železnici a zakládání firem zvyšovalo atraktivitu krušnohorských dřevěných hraček.

Drechsler, Spielwarenmacher und Verleger im Erzgebirge vor 1945

Vielleicht brachten böhmische Exulanten im 30-jährigen Krieg die Drechselbank nach Seiffen. War der Bergbau nicht erfolgreich, stieg die Anzahl der Drechsler, die dann damit ihr Brot verdienten. Eine spezielle Art des Drechselns – das Reifendrehen – wurde wohl von einem Glasformdreher in Seiffen entwickelt. Man drechselte speziell profilierte Holzringe. Die wurden wie ein Napfkuchen aufgeschnitten – die einzelnen, ca. 60 Scheiben stellten je nach verwendetem Profil ein spezielles Tier o. ä. dar. So effektiv war weltweit niemand.

Eine weitere, vor allem in Böhmen verwendete Technik war das Linksdrehen. An einer Drehbank mit spiegelverkehrtem Aufbau konnten vor allem kleine und lange Teile aus Ästen gedreht werden. Holzspielzeug aller Art wurde im Erzgebirge hergestellt, von Verlegern vom Hersteller übernommen und in die Welt versandt. Spielzeugfachschulen beidseits der Grenze förderten die Qualität, Anschluss an die Eisenbahn und Gründung von Firmen steigerten die Strahlkraft erzgebirgischen Holzspielzeuges.

Katharina Scheithauer

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg VA / 2014 – 2020

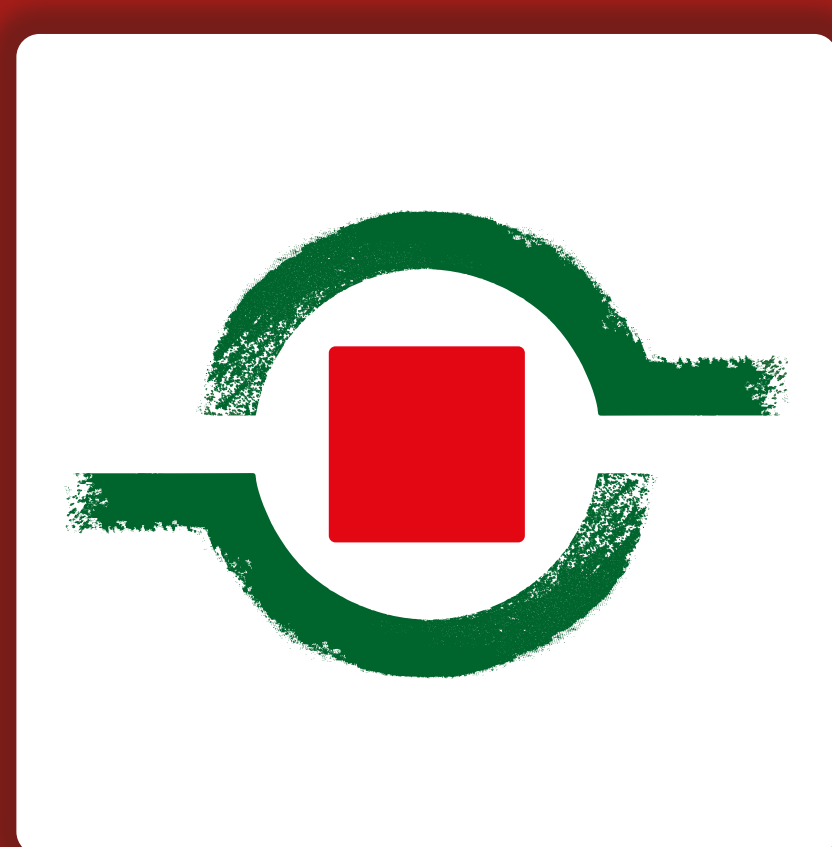

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

MUSEUM
OLBERNHAU

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Export dřevěných hraček do světa

Státní podnik VERO patřil od 70. let k největším evropským výrobcům dřevěných hraček, které NDR vyvážela asi do 35 zemí. Po válce se centrem obchodu mezi východem a západem a zároveň „výkladní skříň“ východoněmeckého průmyslu zejména **lipské veletrhy**. Podnik VERO se na nich pravidelně podílel. Lipsko se díky veletrhům stávalo dvakrát v roce městem světového významu.

37% východoněmeckých dřevěných hraček se dodávalo do NDR, 35% do „kapitalistických“ zemí a 3% do zemí socialistických. Podle bývalých zaměstnanců VEB VERO byl však podíl exportu, především do Spolkové republiky Německo, mnohonásobně vyšší.

Obchody na veletrzích probíhaly přes Společnost pro zahraniční obchod v lidovém vlastnictví GmbH (DEMUSA). Demusa zastupovala „nejvýznamnější hračkářské továrny NDR“, podobně jako český Pragoexport. V roce 1967 zahrnoval exportní program společnosti Demusa asi 15000 položek hračkářského z produkce asi 200 hračkářských závodů.

Export des Holzspielzeugs weltweit

Der VEB VERO gehörte ab den 1970er Jahren zum größten europäischen Hersteller von Holzspielwaren. Die DDR belieferte zu dieser Zeit etwa 35 Länder. Nach dem Krieg entwickelte sich die **Leipziger Messe** allmählich zu einem wichtigen Zentrum im Ost-West-Handel und gleichzeitig zum „Schaufenster“ der Industrie der DDR. Der VERO-Betrieb beteiligte sich stets an diesen Messen. Die Stadt Leipzig erfuhr zwei Mal im Jahr Weltgeltung.

37% der ostdeutschen Holzspielwaren waren für die Bevölkerung der DDR bestimmt, 35% für das NSW und 3% für sozialistische Länder. Nach mündlichen Aussagen ehemaliger Mitarbeiter war der Exportanteil vor allem für die Bundesrepublik um ein vielfaches höher.

Die Messengeschäfte liefen über die volkseigene Außenhandelsgesellschaft GmbH (DEMUSA). Demusa vertrat die „bedeutendsten Spielwarenfabriken der DDR“, ähnlich wie der tschechische Pragoexport. 1967 umfasste das Exportprogramm der Demusa 15000 Spielwarenartikel von 200 Spielwarenbetrieben.

Katharina Scheithauer

Am Anhalt der Initiativberatung, am 28. Januar 1958, stellen führende Betriebe des Bezirkes ihre Neu- und Weiterentwicklungen vor, die für die Versorgung der Bevölkerung wirksam werden sollen. Auch unser Betrieb war mit Erzeugnissen, siehe Foto, vertreten. Foto: Hoyer

Messe Leipzig

Spolupráce / Eine Kooperation von

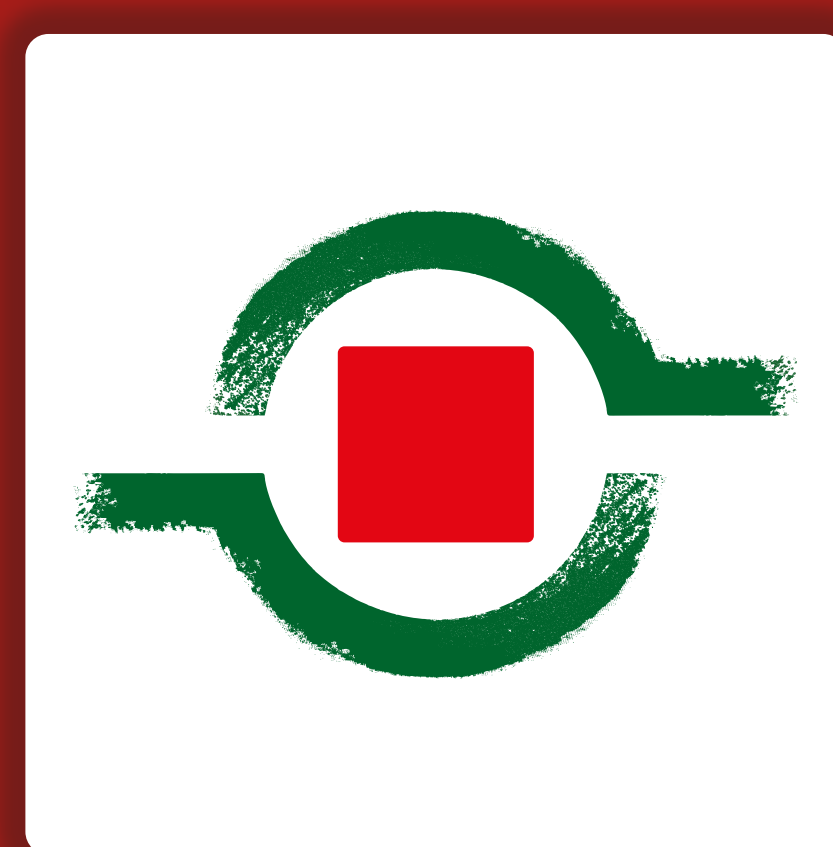
Europäische Union. Europäischer Fonds für regionale Entwicklung. Evropská unie. Evropský fond pro regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar. Interreg V A / 2014 – 2020

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Hospodářská situace v Sasku po roce 1945

V roce 1946 iniciovala Komunistická strana Německa (KPD) v sovětské okupační zóně (SBZ, později NDR) referendum, podle kterého se podniky válečných a nacistických zločinců staly ze zákona národním majetkem. Podniky všech velikostí se staly národními podniky (Volkseigene Betriebe „VEB“). V následujících letech transformace soukromého vlastnictví na veřejné pokračovala a národní podniky v oblasti průmyslových podniků a podniků služeb v NDR postupně převážily a vedl je podnikový ředitel. Bývalí majitelé společnosti se mohli stát řediteli podniků, pokud si je zaměstnanci zvolili.

V roce 1948 převzala ústřední správu největších podniků na území SBZ Německá hospodářská komise (DWK). Od roku 1949 byl průmysl v Sasku centralizován podle sovětského vzoru. Národní podniky byly slučovány do sdružení (Vereinigung Volkseigener Betriebe „VVB“). V čele těchto sdružení stáli jednatelé/ředitelé. Kromě toho existovala v NDR také výrobní družstva řemeslné výroby (Produktionsgenossenschaft des Handwerks „PGH“) jako alternativa k soukromým podnikům, které do jisté míry zůstaly zachovány, ale stát na ně pohlížel s velkou nelibostí.

Die wirtschaftliche Lage in Sachsen nach 1945

1946 wurde in der sowjetischen Besatzungszone (SBZ, später DDR) von der KPD ein Volksentscheid initiiert, durch den per Gesetz Betriebe von Kriegs- und Naziverbrechern Volkseigentum wurden. Betriebe aller Größenordnungen wurden zu Volkseigenen Betrieben (VEB). In den folgenden Jahren wurde die Umwandlung von Privat- in Volkseigentum fortgeführt und der VEB die vorherrschende Form auf dem Gebiet der Industrie- und Dienstleistungsbetriebe in der DDR. Ein VEB wurde durch einen Werkleiter geführt. Ehemalige Besitzer der Firma konnten durch eine Wahl der Belegschaft zum Werkleiter gemacht werden.

1948 übernahm die Deutsche Wirtschaftskommission (DWK) die zentrale Verwaltung der größten Betriebe in der SBZ. Seit 1949 wurde die Industrie in Sachsen nach sowjetischem Vorbild zentralisiert. Die Unternehmen in Volkseigentum wurden nach Branchen vereinigt (Vereinigung Volkseigener Betriebe = VVB). Diese Verbände wurden von Geschäftsführern/Direktoren geleitet.

Darüber hinaus gab es in der DDR auch Produktionsgenossenschaft des Handwerks (PGH) als Alternative zu den privaten Unternehmen, die in gewissem Umfang beibehalten, aber vom Staat mit großem Unwillen betrachtet wurden.

Katharina Scheithauer

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

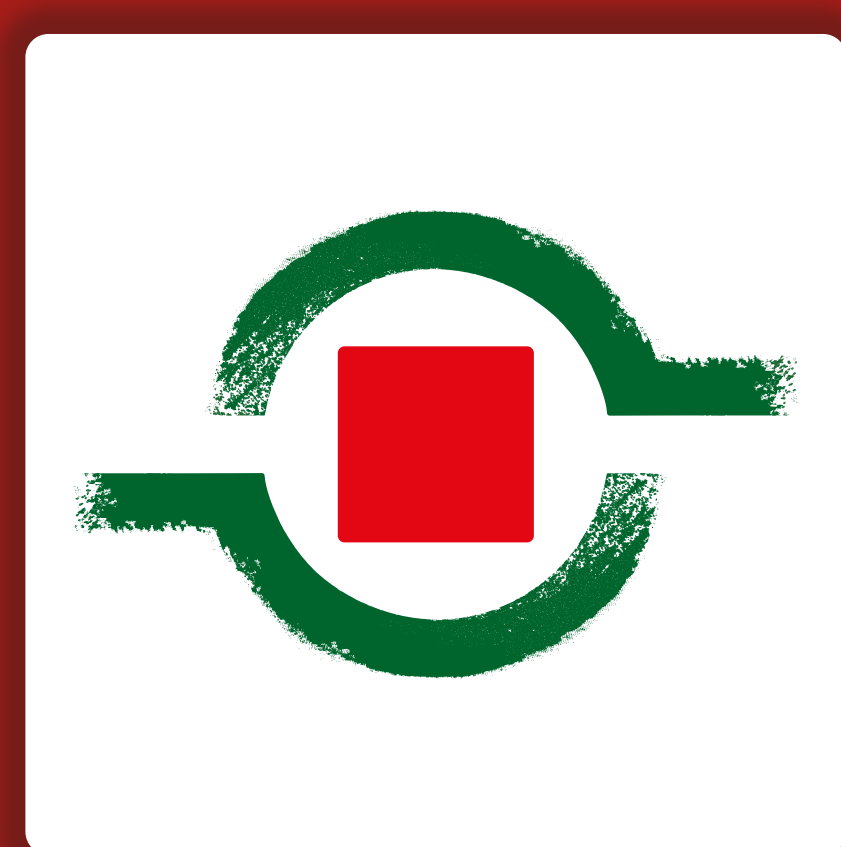
Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg VA / 2014 – 2020

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Jedna továrna na hračky v Sasku jako zástupce mnoha ...

V roce 1850 založil Samuel Friedrich Fischer v obci Oberseiffenbach „továrnu na hračky a dřevěné zboží“. Byla to **první továrna na hračky v Německu**. Fischer navrhoval výrobky podle požadků trhu, sám je vyráběl a zajišťoval odbyt.

Po počáteční výrobě stavebnic se specializoval na výrobu „hraček podle Fröbela“, tj. kombinací koule, válce a krychle. Společnost však mimo jiné vyráběla také stavebnice, skládací hry a hry s kostkami. Společnost S. F. Fischer získala řadu ocenění za vysokou kvalitu. V roce 1972 byla společnost znárodněna a vznikl národní podnik VEB Holzspielwaren Kinderland Seiffen, který byl později začleněn do VEB VERO (K) Holzspielwaren Olbernhau.

Krátce po roce 1989 společnost ukončila veškerou výrobu. Jeden její výrobek však dodnes vyrábí firma SINA v Neuhausenu: stavebnice v krabičce od sirek.

Eine Spielwarenfabrik in Sachsen als Stellvertreter für so viele ...

1850 gründete Samuel Friedrich Fischer eine „Spiel- und Holzwarenfabrik“ in Oberseiffenbach. Es war die **erste Spielwarenfabrik in Deutschland**. Fischer entwarf marktgerechte Artikel, fertigte und versandte sie selbst.

Nachdem er anfangs Baukästen herstellte, spezialisierte er die Fertigung auf „Fröbel Spielzeug“, also Kombinationen von Kugel, Zylinder und Quader. Aber auch Baukästen, Lege- und Würfelspiele u. a. erzeugte man. Für die hohe Qualität erhielt die Firma S. F. Fischer zahlreiche Auszeichnungen.

1972 erfolgte die Verstaatlichung zum VEB Holzspielwaren Kinderland Seiffen und später die Einbeziehung in den VEB VERO (K) Holzspielwaren Olbernhau.

Kurz nach 1989 stellte die Firma jegliche Produktion ein. Ein Produkt wird jedoch noch heute bei der Firma SINA in Neuhausen hergestellt: ein Baukasten in der Streichholzschachtel.

Katharina Scheithauer

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

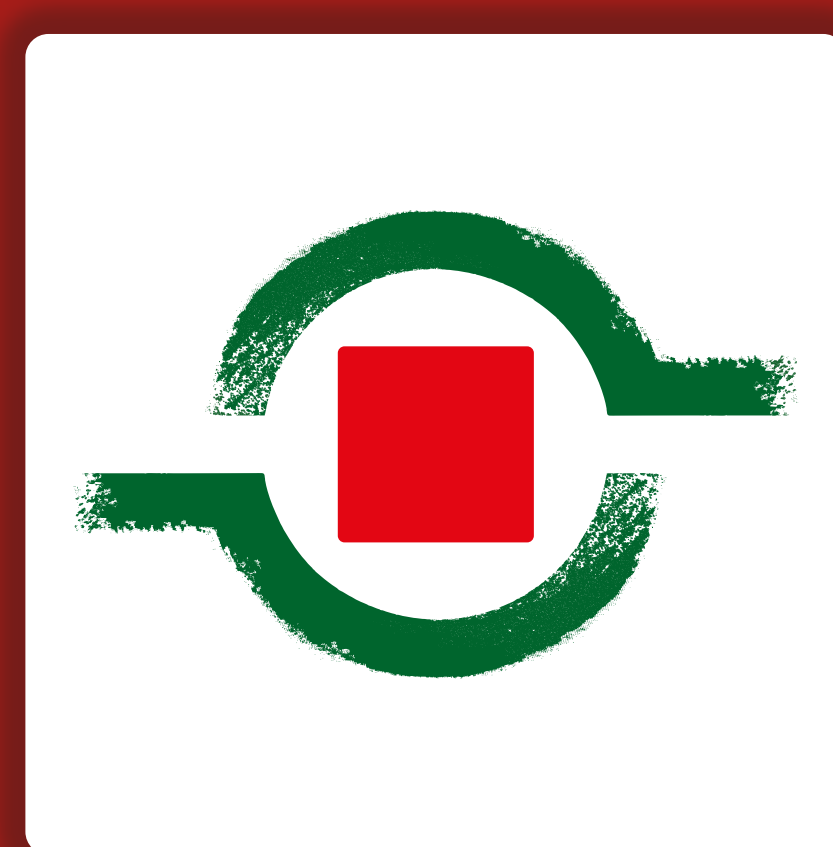
Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg VA / 2014 – 2020

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Firma G. R. Walter - Firma NBW - Firma u hraničního potoka

Než začal pracovat ve svém domě, pronajal si Anton Walter v roce 1880 soustružnické pracoviště v obci Gebirgsneudorf/Nové Vsi v Horách. V roce 1889 byla založena firma G. R. Walter. Továrna se stále rozšiřovala a vyráběly se zde kvalitní hračky jako auta, vláčky, kupecké krámky, pokojíčky pro panenky, stavebnice, koníky na holi a další.

Rodina Walterova byla stejně jako další Němci v roce 1945 odsunuta. V roce 1950 byla založena nová továrna na hračky Walter ve švábském Lauchheimu. Existovala do roku 2008.

Tovární areál největší továrny na dřevěné hračky v Nové Vsi v Horách získala v roce 1992 v rámci privatizace Sonja Vydrová. Společnost NBW dodnes vyrábí m.j. hračky, jako například TIVOLI. Je to poslední firma na výrobu dřevěných hraček v českém Krušnohoří.

Firma G. R. Walter – Firma NBW – eine Firma am Grenzbach

In Gebirgsneudorf/Nová Ves v Horách mietete Anton Walter 1880 eine Drehbank als Arbeitsplatz, bevor er in seinem Haus arbeitete. 1889 wurde die Firma G. R. Walter gegründet, die Fabrik immer wieder erweitert und Spielwaren in hoher Qualität wie Autos, Eisenbahnen, Kaufläden, Puppenstuben, Baukästen, Steckenpferde etc. hergestellt.

Die Familie Walter wurde wie andere Deutsche 1945 vertrieben. 1950 kam es im schwäbischen Lauchheim zur Neugründung der Walter-Spielwarenfabrik. Sie existierte bis 2008.

Das Fabrikgelände der größten Holzspielwaren-Fabrik von Gebirgsneudorf wurde 1992 von Sonja Vydrová im Zuge der Privatisierung erworben. Noch heute werden dort in der Firma NBW u. a. Spielsachen wie z. B. das TIVOLI hergestellt. Es ist die letzte Firma für Holzspielzeug im böhmischen Erzgebirge.

Katharina Scheithauer

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

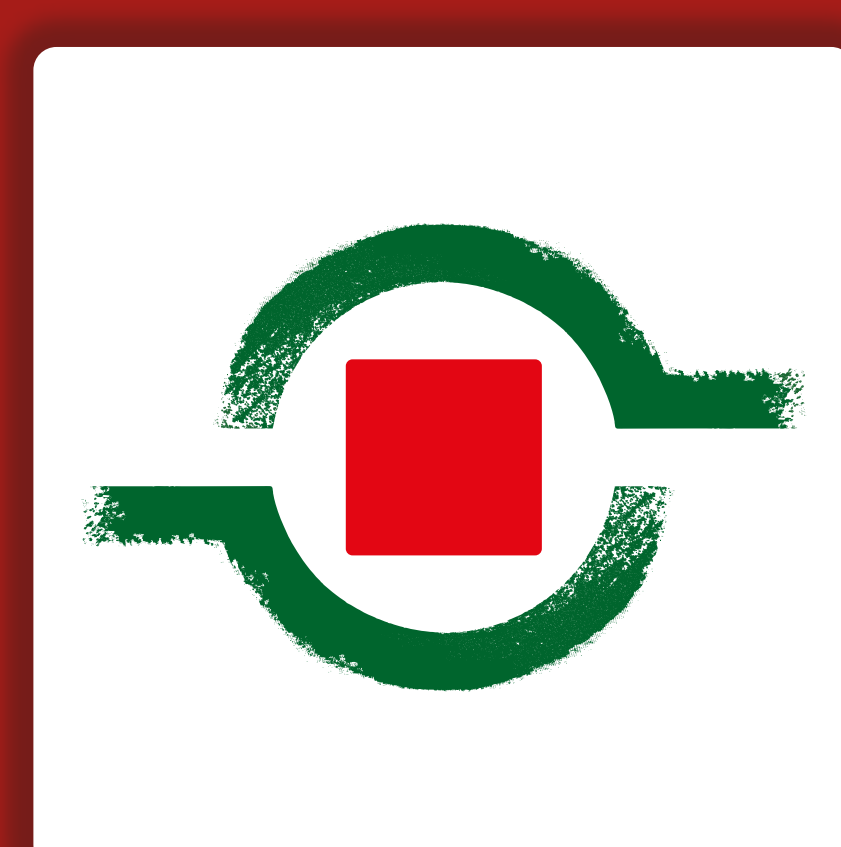
Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg V A / 2014 – 2020

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

VEB VERO Vereinigte Erzgebirgi- sche Spielwarenwerke// Spojené krušnohorské závody na výrobu hraček Olbernhau

V roce 1966 vznikla společnost VEB VERO sloučením/ vyvlastněním několika továren. Přidáváním dalších a dalších továren vznikl obrovský podnik - kombinát. Celkem se vyrábělo asi 4000 výrobků, jako jsou hračky a tradiční krušnohorské umělecké předměty řemeslné výroby, a to ve zhruba 90 většinou historicky vzniklých výrobních závodech. Výrobky byly dodávány do přibližně 35 zemí. Na podzim roku 1989 dosáhl počet zaměstnanců přibližně 3700 osob.

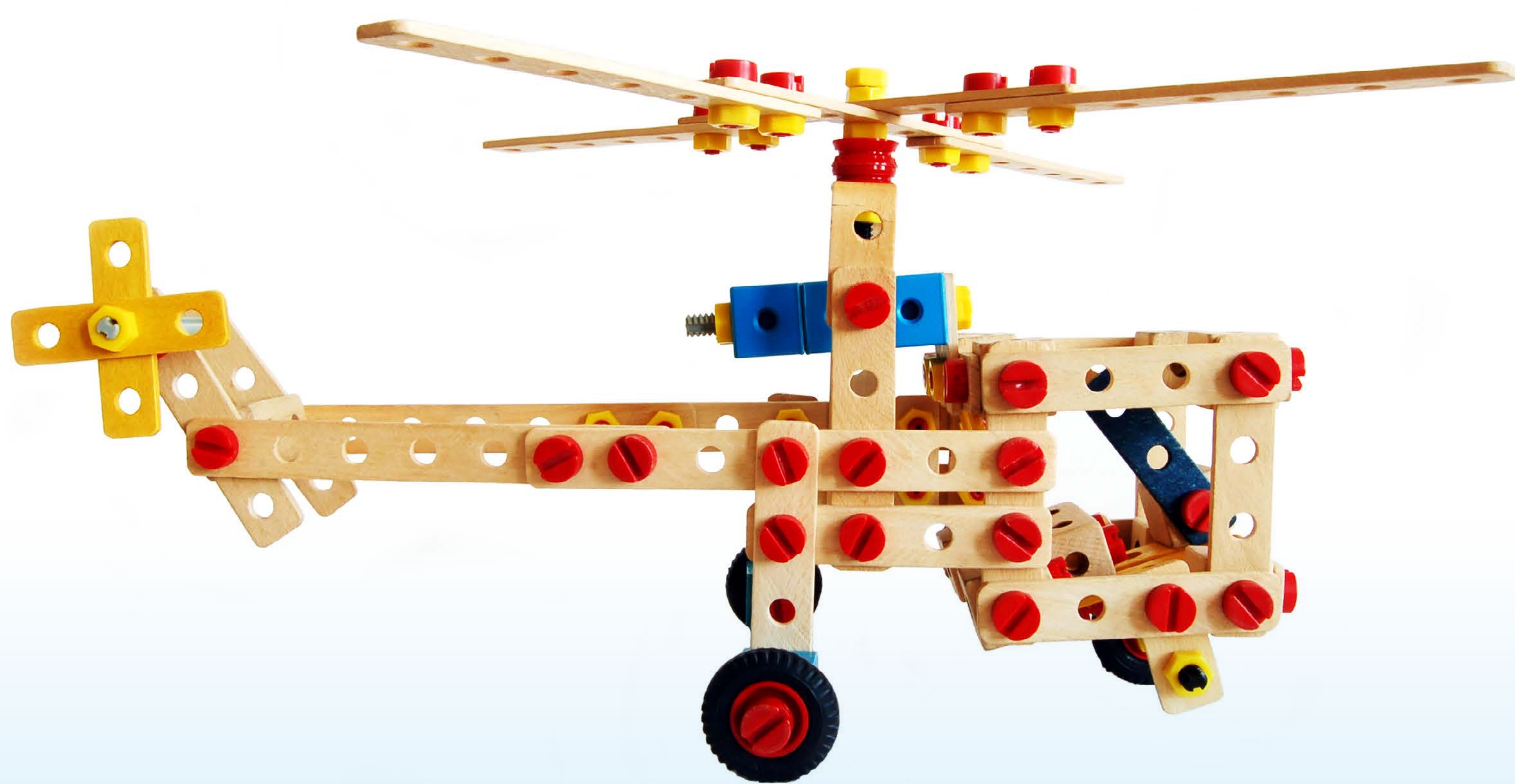
Od roku 1990 byla výroba omezena a později zcela skončila. První reprivatizace proběhly již v roce 1991.

VEB VERO Vereinigte Erzgebirgische Spielwarenwerke Olbernhau

1966 kam es zur Gründung von VEB VERO durch Zusammenschluss / Zwangsenteignung mehrerer Betriebe. Durch das Einfügen von immer mehr Betrieben entstand ein riesiges Kombinat. Insgesamt wurden in rund 90 zumeist historisch gewachsenen Produktionsstätten etwa 4000 Erzeugnisse wie Spielwaren und traditionell erzgebirgisches Kunsthandwerk hergestellt. Diese wurden in etwa 35 Länder geliefert. Die Mitarbeiterzahl erreichte im Herbst 1989 etwa 3700.

Ab 1990 wurde die Produktion verringert und später vollständig eingestellt. Schon 1991 erfolgten die ersten Reprivatisierungen.

Katharina Scheithauer

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

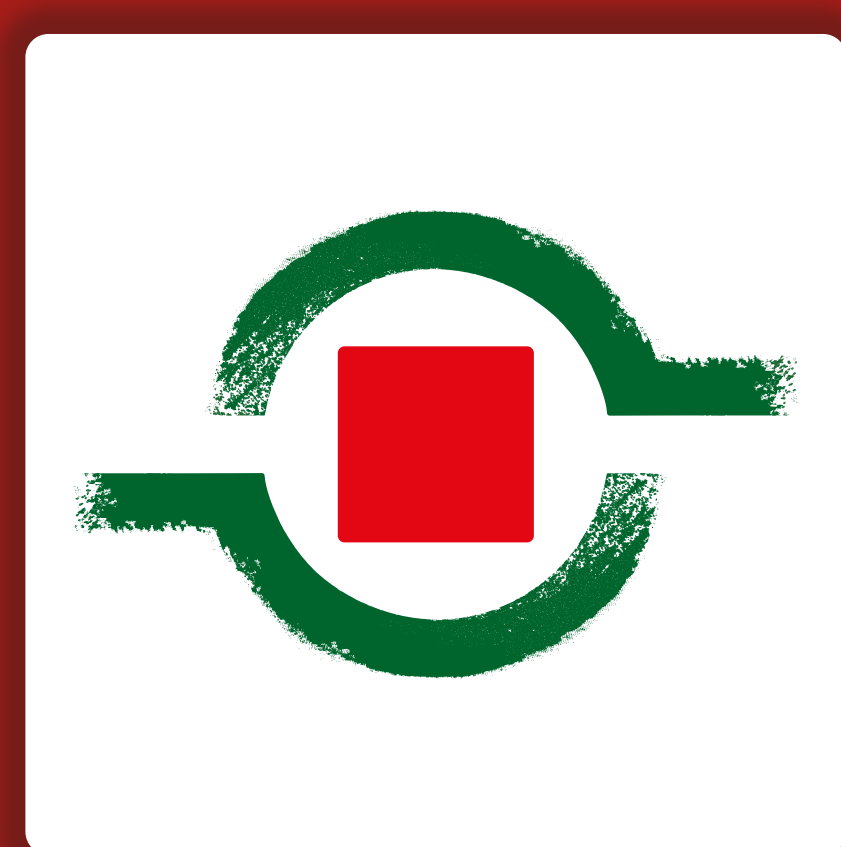
Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg V A / 2014 – 2020

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Krušnohorský hračkářský průmysl po roce 1990

Po roce 1990 došlo k reprivatizacím a k zakládání firem na výrobu hraček, které v Krušných horách vyrábějí hračky dodnes. Byli to bývalí zaměstnanci společnosti VERO nebo majitelé podniků vyvlastněných v roce 1972, kteří znovu zahájili výrobu dřevěných hraček, modelářských potřeb a dalších výrobků z Krušných hor.

Jako příklady hračkářských firem lze uvést následující:

Auhagen GmbH je výrobcem příslušenství pro modelové železnice u Marienbergu. Společnost byla znárodněna v roce 1972, v roce 1990 byla reprivatizována a výroba úspěšně pokračuje.

Firma Hess GmbH & Co. Společnost KG Olbernhau byla jako „firma s jedním zaměstnancem“ založena v roce 1990. V současné době vyrábí asi 50 zaměstnanců přibližně 1000 hraček pro kojence a batolata, které se exportují do celého světa.

Didaktické dětské hračky vysoké kvality vyrábí společnost Sina Spielzeug GmbH Neuhausen od roku 1991. Výrobky společnosti SINA si našly cestu do celého světa, včetně japonské císařské rodiny.

Součástí společnosti VEB VERO se vynuceně stal i rodinný podnik Rülke, založený v roce 1887. Nyní je opět v rukou rodiny a vyrábí domky pro panenky, nábytek pro panenky a s láskou navrhované doplňky.

Společnost Erzgebirgische Holzspielwaren Ebert GmbH byla založena v roce 1995. Navazuje na tradici výroby stavebnic v Blumenau, která trvala více než 150 let až do roku 1990.

Jako příklad řemeslné výroby v Krušných horách jmenujme firmu Robbi Weber ze Seiffenu v Krušných horách, která již v páté generaci vyrábí tradiční dřevěné hračky a také produkty krušnohorského lidového umění.

Erzgebirgische Spielzeugindustrie nach 1990

Nach 1990 entstanden durch Reprivatisierung und Neugründung Spielzeugbetriebe, die noch heute Spielzeug im Erzgebirge herstellen. Es waren ehemalige VERO-Mitarbeiter oder Besitzer von 1972 enteigneten Betrieben, die wieder die Produktion von Holzspielzeug, Modellbauzubehör u. a. Produkten des Erzgebirges aufnahmen.

Als Beispiele für Spielzeugfirmen seien hier genannt:

Die Auhagen GmbH ist ein Hersteller von Modelleisenbahnzubehör bei Marienberg. 1972 verstaatlicht wurde der Betrieb 1990 reprivatisiert und die Produktion erfolgreich fortgesetzt.

Als Ein-Mann-Firma wurde Hess GmbH & Co. KG Olbernhau 1990 gegründet. Heute fertigen ca. 50 Personen etwa 1000 Baby- und Kleinkind Spielzeuge, welche in alle Welt geliefert werden.

Didaktisches Kinderspielzeug von hoher Qualität fertigt seit 1991 die Sina Spielzeug GmbH Neuhausen. Produkte von SINA fanden ihren Weg in die Welt bis in das japanische Kaiserhaus.

Das 1887 gegründete Familienunternehmen Rülke war auch zwangsweise Teil von VEB VERO. Nun ist es wieder in Familienhand und stellt Puppenhäuser, Puppenstubenmöbel und liebevoll gestaltete Accessoires her.

Die Firma Erzgebirgische Holzspielwaren Ebert GmbH wurde 1995 gegründet. Die Tradition der Blumenauer Baukastenfabrikation wird damit fortgesetzt, die bis 1990 über 150 Jahren Bestand hatte.

Robbi Weber aus Seiffen im Erzgebirge fertigt bereits in 5. Generation neben erzgebirgischer Volkskunst auch traditionelles Holzspielzeug und sei hier als Handwerksbetrieb beispielhaft genannt.

Katharina Scheithauer

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

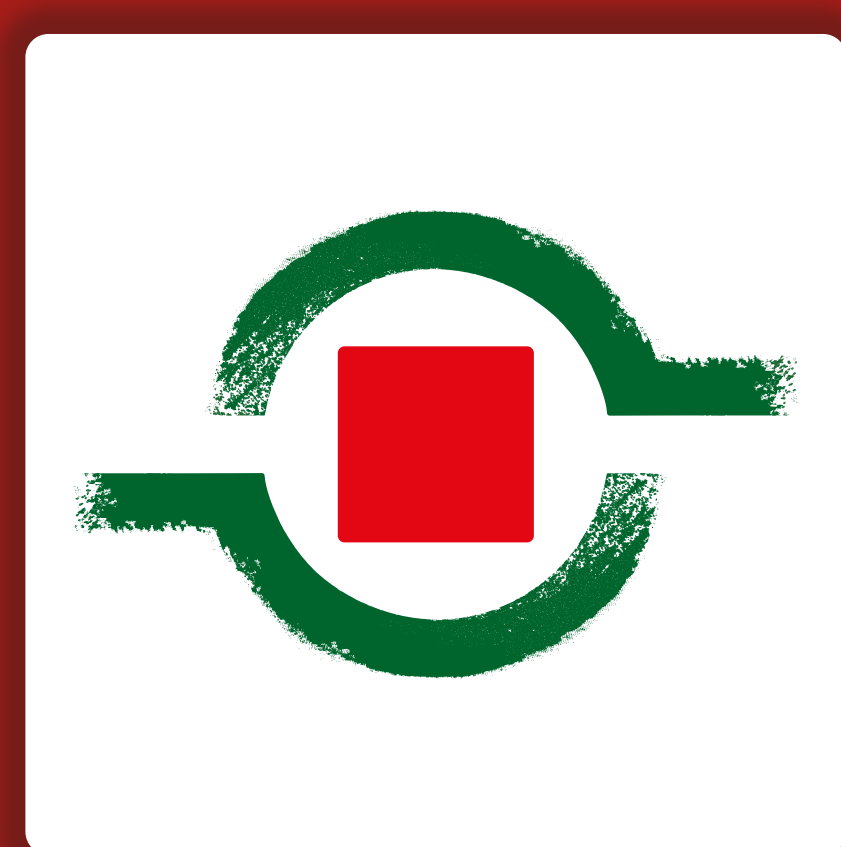
Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg VA / 2014 – 2020

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Počátky hračkářského průmyslu v českém krušnohoří

Prvním výrobcem dřevěného zboží na české straně hor byl lžičar v Brandově. Soustružníci, kteří vyráběli předměty každodenní potřeby, již předtím pracovali v Orasíně/Uhrissen.

Celní předpis z roku 1784 zakazoval dovoz dřevěných hraček. Proto byl (se saskou pomocí) v Kalku/Kallich založen první závod na výrobu soustružených hraček v Čechách. K dalšímu rozvoji soustružení přispěl útlum rudné těžby v Hoře Svaté Kateřiny / Katharinaberg. Staré stoupy byly poté využívány k pohonu soustruhů. Nezaměstnaní horníci a tkalci brzy soustružení dřeva ovládli, takže se město s 200 soustružníky stalo centrem české výroby dřevěných hraček. Kvůli nedbalé práci českých nákladníků a nedostatečnému dopravnímu spojení však kvalita výrobků stagnovala. Teprve otevřením odborné hračkářské školy v Hoře Svaté Kateřiny/Katharinaberg a napojením obce Deutschneudorf k železniční síti se situace změnila k lepšímu.

Die Anfänge der Spielwarenindustrie im böhmischen Erzgebirge

Der erste Holzwarenhersteller im böhmischen Erzgebirge war ein Löffelmacher in Brandau. Drechsler, die Gebrauchsgegenstände herstellten, waren bereits vorher in Uhrissen/Orasín tätig.

Eine 1784 erlassene Zollordnung verbot die Einfuhr von Holzspielzeug. So gründete man (mit sächsischer Hilfe) die erste Spielzeugdrechslerei Böhmens in Kallich/Kalek. Nach dem Niedergang des Bergbaus in Katharinaberg nutzte man Pochwerke als Drechslereien. Arbeitslose Bergleute und Leineweber erlernten das Drechseln, sodass diese Stadt mit 200 Drechslern zum Zentrum der böhmischen Holzspielzeugherstellung wurde. Durch nachlässige Arbeit der böhmischen Verleger und ungenügende Verkehrsanbindung stagnierte die Qualität der Erzeugnisse auf niedrigem Niveau. Dies verbesserte sich mit Eröffnung der Fachschule in Katharinaberg/Hora Svaté Kateřiny und dem Anschluss Deutschneudorfs an die Eisenbahn.

Albert Kirsche

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

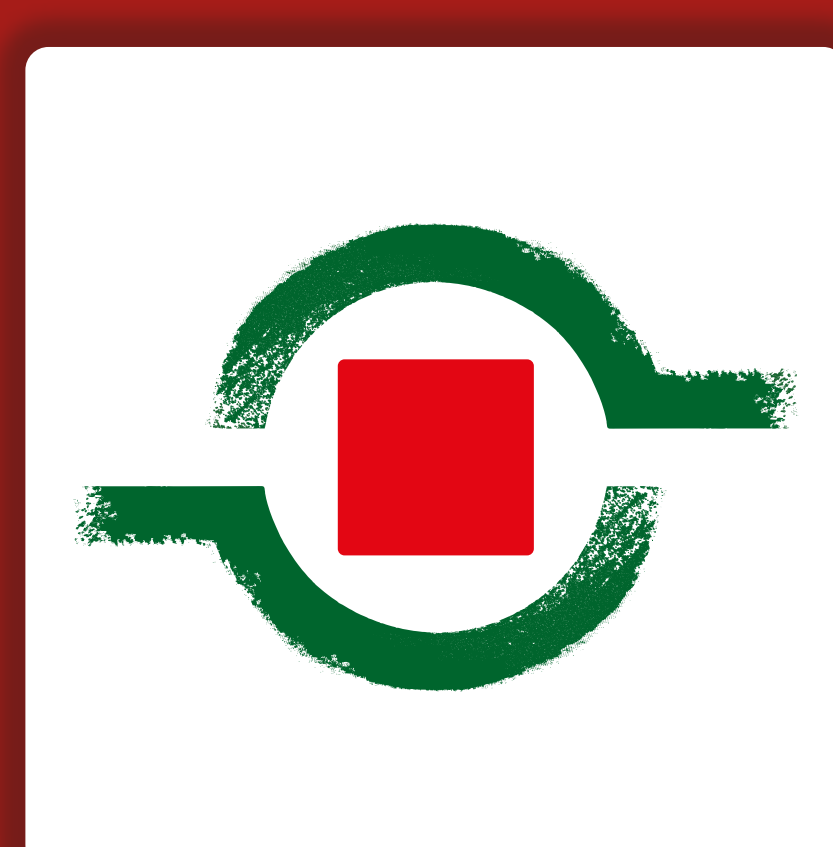
Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg VA / 2014 – 2020

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Poválečný vývoj

Po odsunu původního německého obyvatelstva z Čech (1945-1947) byly všechny dílny i továrny obsazeny novými osadníky. Ne vždy se však podařilo výrobu udržet. Po roce 1948, kdy v Československu došlo ke znárodnění veškerého průmyslu, se postupně spojovaly původně soukromé řemeslné dílny do jediného velkého podniku nazvaného „Oblastní sdružený komunální podnik Most“, který byl později několikrát transformován. Výroba dřevěných hraček byla od počátku jedním z okrajových oborů. Hlavní činnost spočívala v dřevovýrobě (hlavně nábytku), kovovýrobě, ale i kominictví nebo opravách rádií a televizních přístrojů.

Na hračkářství se podílely znárodněné provozovny v Českém Jiřetíně, Brandově, Kalku, Nové Vsi v Horách, Horním Jiřetíně a Litvínově. Kvůli nedostatku finančních prostředků probíhala výroba v nevhodných podmínkách. Často stagnovaly dodávky dřeva pro výrobu, pracovalo se na starých strojích, dílny nebyly vytápěné, apod.

Michal Soukup

Entwicklung nach dem Krieg

Nach der Vertreibung der ursprünglichen deutschen Bevölkerung aus Böhmen (1945-1947) wurden alle Werkstätten und Fabriken von neuen Ansiedlern besetzt. Nicht immer blieb die Produktion aufrechterhalten. Nach 1948, als die gesamte Industrie in der Tschechoslowakei verstaatlicht wurde, wurden die ursprünglich privaten Handwerksbetriebe schrittweise zu einem einzigen großen Unternehmen mit der Bezeichnung „Regionaler vereinigter Kommunalbetrieb Most“ zusammengeführt, der später mehrmals transformiert wurde. Die Holzspielzeugherstellung war von Anfang an eines der Randfelder. Die Haupttätigkeit bestand in der Holzproduktion (hauptsächlich Möbel), der Metallproduktion, aber auch im Schornsteinfegen oder in der Reparatur von Radios und Fernsehgeräten.

An der verstaatlichten Spielwarenindustrie nahmen Einrichtungen in Georgendorf, Brandau, Kallich, Gebirgsneudorf, Obergeorgenthal und Leutensdorf teil. Aus Geldmangel erfolgte die Produktion unter ungeeigneten Bedingungen. Die Lieferungen von Holz für die Produktion stagnierten oft, man arbeitete auf alten Maschinen, die Werkstätten wurden nicht beheizt usw.

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europská unie. Evropský fond pro regionální rozvoj.
Evropská unie. Evropský fond pro regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg VA / 2014 – 2020

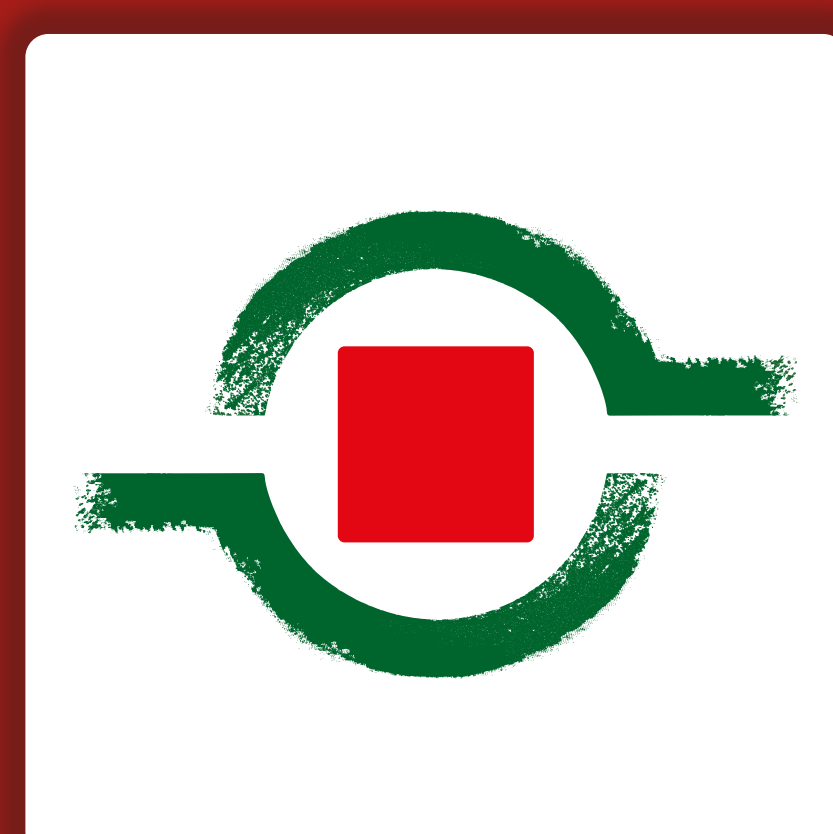

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

MUSEUM
OLBERNHAU

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

DEHOR

Podnik, v rámci kterého se po znárodnění výroba dřevěných hraček centralizovala, nesl od roku 1967 název DEHOR. Většina starších továren a dílen v horách však byla do poloviny 60. let zrušena a zachovány zůstaly jen Nová Ves v Horách a Litvínov, kde se hračky vyráběly až do konce 80. let. Hlavním výrobním odvětvím DEHORU byl dřevěný nábytek a významnou roli v něm hrály i opravárenské práce (rádia, televize). Hračkářství zůstávalo po celou dobu jen okrajovým zájmem.

Z toho důvodu se neinvestovalo do vývoje a hračky se vyráběly podle upravených předloh ze 30. let. Je až s podivem, že podnik až do konce své existence (1990/1991) prakticky nezměnil výrobní sortiment. Výsadní postavení měly stolní tabulky, často s písmenky a počítadly, i větší tabule na stojacích nohou. Dále to byly zatloukací stolky, které měly nejprve tenké špalíčky, později zesílené. A nakonec různé varianty hry Tivoli a skládací krabičky, nazývané jako „kazety na šicí potřeby pro malé i dospělé švadlenky“. Podle firemních údajů byla výroba hraček z 90 % záležitostí žen.

Michal Soukup

DEHOR

Der Betrieb, in dem die Produktion von Holzspielzeug nach der Verstaatlichung zentralisiert wurde, trug seit 1967 den Namen DEHOR. Die meisten älteren Fabriken und Werkstätten im Erzgebirge wurden jedoch Mitte der 1960er Jahre geschlossen und nur Gebirgsneudorf und Leutensdorf blieben, wo bis Ende der 1980er Jahre Spielzeug produziert wurde. Das wichtigste Produktionsfachgebiet von DEHOR waren Holzmöbel und auch Reparaturen (Radio, Fernseher) spielten eine bedeutende Rolle. Die Spielzeugproduktion blieb durchweg am Rande des Interesses.

Aus diesem Grund wurde auch in keine Entwicklung investiert und das Spielzeug nach modifizierten Vorlagen aus den 1930er Jahren produziert. Es ist erstaunlich, dass der Betrieb bis zum Ende seines Bestehens (1990/1991) an seiner Produktpalette praktisch nichts änderte. Tischtafeln - oft mit Buchstaben und Rechenbrett - und größere Tafeln auf Stehbeinen waren wichtige Produkte. Klopfbänke wurden zunächst mit dünnen, später mit stärkeren Klötzchen hergestellt. Und schließlich verschiedene Varianten des Tivoli-Spiels und Kästchen, sogenannte „Kassetten für Nähutensilien für kleine und erwachsene Näherinnen“. Laut Firmendaten wurde das Spielzeug zu 90% von Frauen produziert.

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg VA / 2014 – 2020

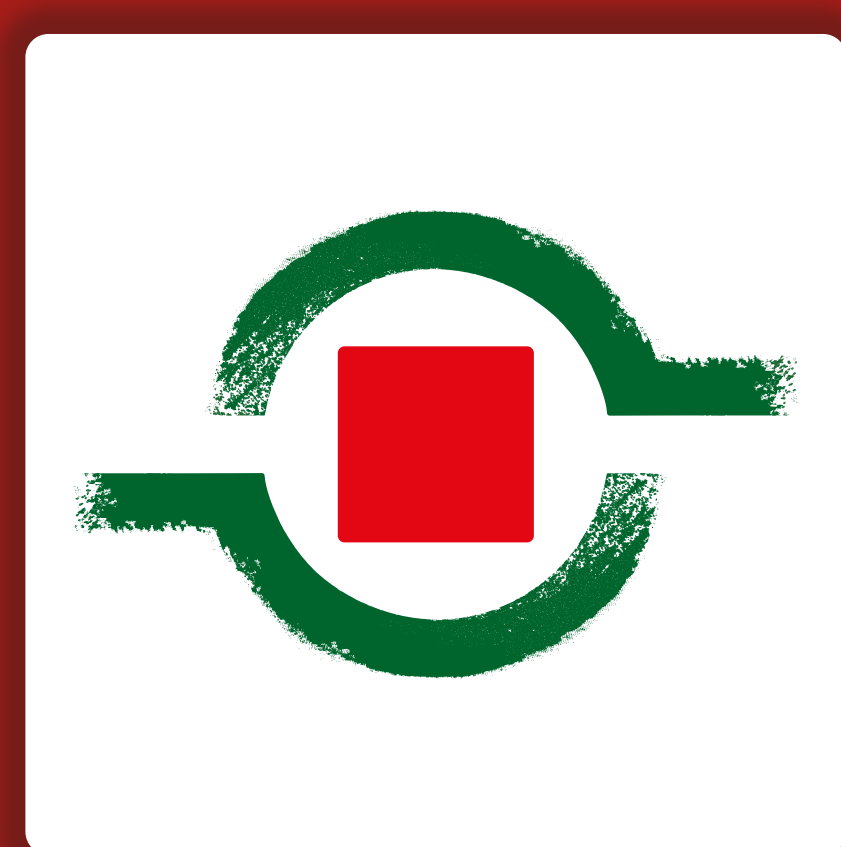

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

MUSEUM
OLBERNHAU

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Export dřevěných hraček z Československa

Od poloviny 60. let se v DEHORU vyráběly dřevěné hračky určené výhradně na export – vyvážely se do několika desítek zemí. Kromě deskové hry „Tivoli“ hrály v sortimentu velice významnou úlohu tzv. zatloukácké stolky, které sloužily k rozvoji jemné motoriky u malých dětí.

Aby se podařilo zvýšit objem výroby, investoval podnik do rekonstrukce hračkárny v Nové Vsi v Horách v roce 1966 celkem 450 tisíc Kčs a o rok později dalších 150 tisíc Kčs.

Podle údajů z archivu PRAGOEXPORTU tvořily v 70. a 80. letech dřevěné hračky necelých 10% celkového objemu hraček, vyvezených z Československa do socialistických zemí. V kapitalistickém světě byl zájem dokonce mnohem vyšší – dřevěné hračky tam dosahovaly prvenství s více než 35 % objemu vývozu. Důvod byl prozaický – socialistické Československo dokázalo hračky s vysokým podílem ruční výroby dodávat podstatně levněji než západní výrobci. Na konci 70. let se nejvíce hraček vyváželo do evropských zemí a přibližně pětina mířila do Asie a Afriky.

Michal Soukup

Export von Holzspielzeug aus der Tschechoslowakei

Seit Mitte der 1960er Jahre wurde in DEHOR Holzspielzeug produziert, das ausschließlich für den Export bestimmt war - es wurde in mehrere Dutzend Länder exportiert. Neben dem Brettspiel „Tivoli“ spielten im Sortiment die sog. Hammerbänke eine wichtige Rolle, die zur Entwicklung der Feinmotorik bei kleinen Kindern dient.

Um das Produktionsvolumen zu erhöhen, investierte der Betrieb 1966 in den Wiederaufbau der Spielwarenfabrik in Gebirgsneudorf insgesamt 450.000 Kronen und ein Jahr später weitere 150.000 Kronen.

Nach Angaben des PRAGOEXPORT-Archivs machte Holzspielzeug in den 1970er und 1980er Jahren weniger als 10% des Gesamtvolumens des aus der Tschechoslowakei in die sozialistischen Länder exportierten Spielzeugs aus. In der kapitalistischen Welt war das Interesse sogar noch viel höher – das Holzspielzeug erreichte mit mehr als 35% des Exportvolumens eine Vorrangstellung. Der Grund war prosaisch - die sozialistische Tschechoslowakei konnte Spielzeug mit einem hohen Anteil an Handarbeit liefern, das im Vergleich mit den westlichen Herstellern viel billiger war. Ende der 1970er Jahre wurde das meiste Spielzeug in europäische Länder exportiert und etwa ein Fünftel ging nach Asien und Afrika.

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

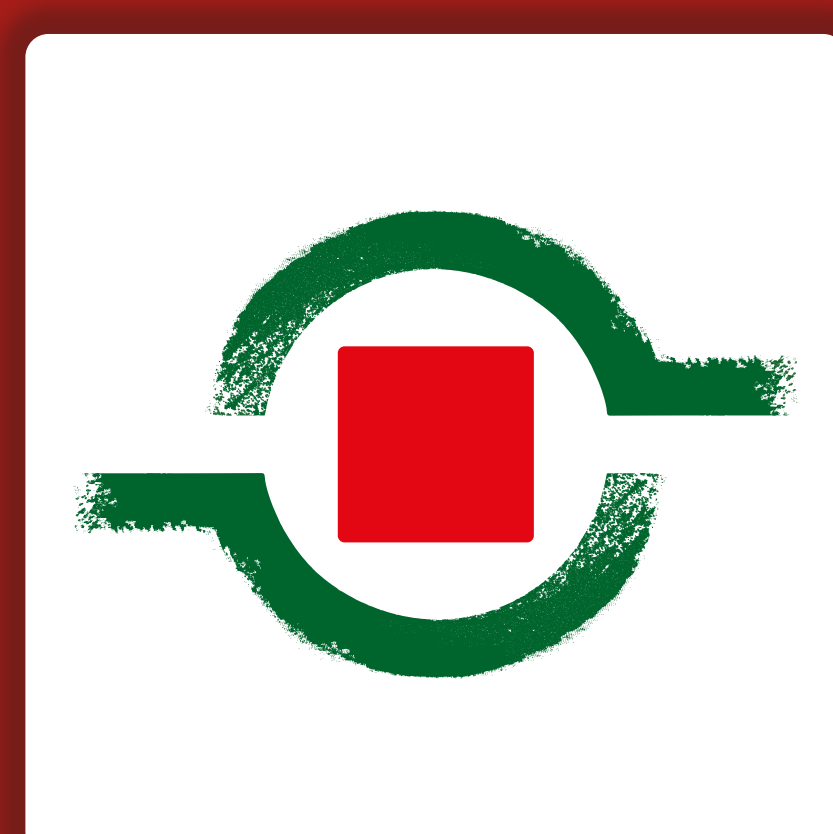
Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg VA / 2014 – 2020

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Vývoj po roce 1989

S koncem studené války nastalo v Evropě období dynamických změn, které se dotkly všech oblastí života.

V Československu především došlo k obnovení soukromého vlastnictví, které před rokem 1989 prakticky neexistovalo. Většina podniků ve veřejném vlastnictví pak byla od roku 1990 s různou úspěšností privatizována.

Hračkářská divize DEHORu, tvořená již jen provozovnou v Nové Vsi v Horách, byla odprodána do soukromých rukou v roce 1992. Po obtížných začátcích se podařilo firmu stabilizovat a od roku 1994 vystupuje pod názvem NBW s.r.o. Nová Ves v Horách. Ve stejném roce do ní kapitálově vstoupila KWO GmbH Olbernhau, která od té doby pokrývá významnou část odbytu výrobků.

Tím se symbolicky hračkářská výroba na obou stranách Krušných hor po několika desítkách let opět propojila. Neméně důležitým, vertikálním propojením, je rodinná kontinuita ve vedení hračkárny v Nové Vsi, kterou zastupuje paní Sonja Vydrová. Navázala totiž na práci svých rodičů, kteří v podniku působili po desítky let.

Michal Soukup

Entwicklung nach 1989

Mit dem Ende des Kalten Krieges gab es in Europa eine Zeit des dynamischen Wandels, der alle Lebensbereiche betraf.

In der Tschechoslowakei wurde vor allem das Privateigentum wieder eingeführt, das vor 1989 praktisch nicht existierte. Die meisten staatlichen Betriebe wurden seit 1990 mit unterschiedlichem Erfolg privatisiert.

Der Geschäftsbereich Spielzeug bei DEHOR, nur eine Niederlassung in Gebirgsneudorf, wurde 1992 in private Hände verkauft. Nach schwierigen Anfängen gelang es das Unternehmen zu stabilisieren und seit 1994 agiert es unter dem Namen NBW s.r.o. Nová Ves v Horách. Seit diesem Jahr beteiligt sich die KWO GmbH Olbernhau mit Kapital an der Firma und deckt seitdem einen wesentlichen Teil des Vertriebs der Produkte ab.

So kam es nach mehreren Jahrzehnten wieder zur symbolischen Verbindung der Spielzeugproduktion auf beiden Seiten des Erzgebirges. Eine ebenso wichtige vertikale Verbindung ist die familiäre Kontinuität in der Leitung der Spielwarenproduktion in Gebirgsneudorf, vertreten durch Frau Sonja Vydrová. Sie knüpfte an die Arbeit ihrer Eltern an, die jahrzehntelang in der Firma wirkten.

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

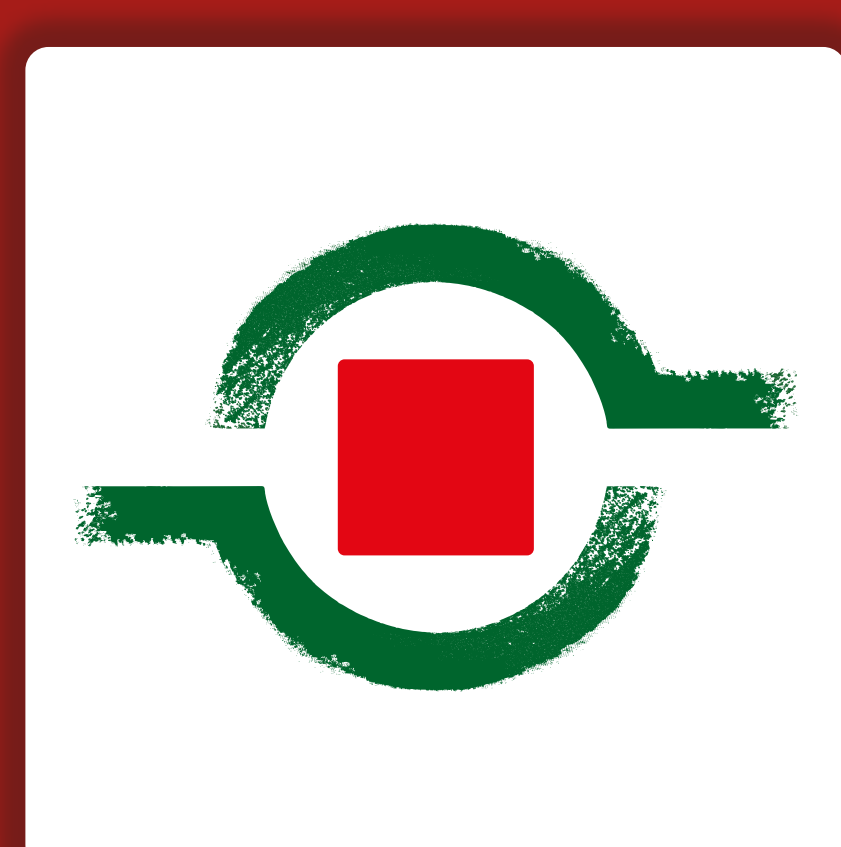
Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg VA / 2014 – 2020

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

Hračkářský průmysl v Krušnohoří
dvě země – dvě cesty

Erzgebirgische Spielzeugindustrie
zwei Länder – zwei Wege

Pamětníci hračkářské výroby (1945-1989)

Období od roku 1945 až dodnes obnáší přibližně délku jednoho lidského života. Vedoucí či ředitelé hračkářských podniků ze 40.-50. let se již dávno odmlčeli. Podrobnější vzpomínky se podařilo zachytit až z let šedesátých, ale i zde je autentických pamětníků málo. Mnohé informace nám byly dokonce zprostředkovány až jejich potomky.

Závažnou překážkou pro další výzkum je také katastrofální nedostatek archivních dokumentů na české straně – buď byly přímo zničeny, anebo v průběhu let ztraceny. Výpovědi pamětníků jsou tak jedinou ozvěnou dávné skutečnosti.

Na saské straně je stav dochování archiválií příznivější. Jsou však rozptýleny a jejich sběr a vyhodnocení do budoucna představují obzvláště náročný úkol.

Proto jsou výpovědi pamětníků jednou z klíčových součástí projektu. Čas v jejich případě nečiní rozdíly a je stejně neúprosný na obou stranách hranice.

Zeitzeugen der Spielzeugproduktion (1945-1989)

Der Zeitraum von 1945 bis heute entspricht ungefähr der Länge eines menschlichen Lebens. Von Leitern oder Direktoren der Spielzeugbetriebe aus den 1940 bis 1950er Jahren gibt es kaum oder gar keine Berichte. Detailliertere Erinnerungen konnten erst seit den 1960er Jahren festgehalten werden, aber selbst hier gibt es nur wenige Zeitzeugen. Viele Informationen wurden uns von ihren Nachkommen weitergegeben.

Ein ernstes Hindernis für die weitere Forschung ist auch der katastrophale Mangel an Archivadokumenten auf der tschechischen Seite - entweder wurden sie direkt vernichtet oder gingen im Laufe der Jahre verloren. Die Aussagen der Zeugen sind somit der einzige Wiederhall der alten Ereignisse. Auf sächsischer Seite ist der Erhaltungszustand der Archivalien günstiger. Sie sind jedoch verstreut und ihre Sammlung und Auswertung ist für die Zukunft eine besonders herausfordernde Aufgabe.

Daher stellen die Aussagen der Zeitzeugen einen der wichtigsten Bestandteile des Projekts dar. In ihrem Fall macht die Zeit keinen Unterschied und ist auf beiden Seiten der Grenze gleichermaßen unerbittlich.

Katharina Scheithauer

Portraits Zeitzeugen

Name des Zeitzeugen
mit kurzer Beschreibung

Spolupráce / Eine Kooperation von

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg V A / 2014 – 2020

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

